

דור שבע

בס"ד

פרשת ויצא, תשע"ז, מספר 1198

" יסף ה' לי בן אחר "

נתן אביעזר

בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ (כט:כ). כל עבודתו הקשה הייתה מבוטלת בעיניו משום שידע שהוא עתיד לזכות ברחל האהובה כל-כך. אולם, עקב עצמת אישיותם, הן של יעקב והן של רחל, הם דיברו ביניהם בנימה לא רכה.

ומהו תוכן שיחה זו? למה מתכוונת רחל בדרישתה: "הֲבֵה לִי בָנִים"? ברור שמקור העקרות ברחל, שהרי יעקב מוליד בן אחר בן עם לאה. אם כן, מה דורשת רחל מבעלה?

רחל מצפה שיעקב יתפלל עבורה, כמי שמקורב לקב"ה. ציפייתה של רחל היא שאם יעקב יתפלל עבורה, יתרחש הנס הנכסף והיא תלד. ומה תשובתו של יעקב? "הֲתַחַת אֶ-לֹהִים אֲנֹכִי?". במילים אלו מתכוון יעקב לומר לרחל שהיא אינה זקוקה לתפילתו, כי הוא אינו הקובע אלא הקב"ה. כוונתו של יעקב היא שעל-ידי תפילותיה שלה, רחל עצמה מסוגלת לזכות בחסדי ה'. ואכן, כך עשתה רחל וגם זכתה, ככתוב: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהֵי אֵל רחל) אֶ-לֹהִים וַיַּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ" (ל:כב).

תפילתה של רחל נענית, אם כן, והיא יולדת בן. מעניין מאוד לבחון את השם שהיא בוחרת עבורו: "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לְאֹמֶר יוֹסֵף ה' לִי בֵן אַחֵר" (ל:כד). למרות הנס שהעניק לה הקב"ה זה עתה, רחל אינה מהססת לדרוש מיד נס נוסף. גם בקשה זו נענית, אך במחיר טראגי ביותר, שכן רחל מתה במהלך לידת בנימין.

לסיכום, יעקב מבין את מצוקתה של רחל ונותן לה עצה מועילה מאוד (תתפללי בעצמך אל הקב"ה) שמובילה לפתרון הבעיה. אולם בגלל אישיותו החזקה של יעקב, העצה ניתנה בטון לא יפה ("וַיַּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל"). בנוסף, כאשר רחל מבורכת בבן, היא מיד דורשת מה' בן נוסף, עובדה המצביעה על אישיותה העצמתית של רחל.

אלקנה וחנה: אלקנה וחנה הם אנשים עדינים מאוד, ואישיות כל אחד מהם הפוכה לזו של יעקב ורחל. אלקנה וחנה דיברו ביניהם ועם הקב"ה בצורה מעודנת ביותר. כנראה שלעולם לא הייתה מתקיימת בין אלקנה וחנה השיחה שצוטטה לעיל (בין יעקב לרחל). בנוסף, חנה כנראה לא הייתה דורשת מה' נס שני כדי ללדת עוד ילד, כפי שדרשה רחל.

קיימת הקבלה בין תיאור היחסים בין יעקב ושתי נשותיו (רחל ולאה) לבין המתואר בספר שמואל אודות אלקנה ושתי נשותיו (חנה ופנינה). בשני המקרים הבעל (יעקב/אלקנה) מעדיף אישה אחת (רחל/חנה) על האישה האחרת (לאה/פנינה), ובשני המקרים האישה המועדפת היא עקרה, ואילו האישה האחרת מבורכת בפוריות. בנוסף, בשני המקרים, האישה המועדפת סובלת רבות בגין עקרותה.

אולם, בזאת מסתיימת ההקבלה בין שני המקרים: אישיותו של יעקב שונה לחלוטין מזו של אלקנה, וכן אישיותה של רחל שונה לחלוטין מזו של חנה. ובעקבות כך, הן סגנון הדיבור בין בני הזוג והן מהלך הסיפור שונה אצל שתי המשפחות.

יעקב ורחל: בעקבות סבלה פונה רחל חשוכת הבנים ליעקב בכעס ובייאוש, ככתוב: "וַתֹּאמֶר רחל) אֵל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי" (בר' ל:א). יעקב משיב לרחל גם הוא בכעס: "וַיַּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֶ-לֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר-מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן?" (ל:ב).

לפני שנדון בתוכן השיחה, נדון בנימת השיחה. במקום לגלות אמפטיה והבנה לסבלה של אשתו עקב עקרותה, יעקב כועס ("ויחר אף יעקב ברחל"). אולם, טעות היא לחשוב שכעסו של יעקב מצביע על חוסר אהבתו לרחל. אין אח ורע בכל התנ"ך כולו לתיאור עומק האהבה כמו זו של יעקב לרחל. כאשר ביקש יעקב רשות מלבן להתחתן עם רחל, הוא נקב במחיר: "אֲעִבְדְךָ שְׁנָיִם בְּרַחֵל בְּתֶךָ הַקָּטָנָה" (בר' כט:יח). תנאי עבודתו של יעקב היו קשים ביותר, כפי שעולה מדבריו ללבן אחרי עשרים שנות עבודתו: "הֲיִיתִי בְיוֹם אֲכַלְנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלִילָה וַתִּדְד שְׁנָתִי מֵעֵינַי ... וַתַּחֲלֵף אֶת מִשְׁכַּרְתִּי עֶשְׂרֵת מָנִים" (לא:מ, מב). ואיך הגיב יעקב לעבודת פרך זו? "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּמִיָּם אַחָדִים

* נתן אביעזר הוא פרופסור (אמריטוס) במחלקה לפיזיקה באוניברסיטה, ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדעי".

שקיום הנדר גורם לה לשלוח מביתה את בנה האהוב כל-כך.

חנה חוזרת הביתה ללא בנה, וחווה שוב את החלל הריק. למעשה המצב גרוע יותר ממה שהיה קודם לכן, שכן נלקחה ממנה אפילו הנחמה שבתפילה להקב"ה עבור ילד. כאמור, אין זו דרכה של חנה לבקש נס נוסף, כפי שביקשה רחל.

עלי הכהן: האם יש מישהו המבין את סבלה של חנה עקב התרחקות בנה ואי-יכולתה להתפלל לילד נוסף? התשובה היא: כן. עלי הכהן מבין את סבלה של חנה ומדוע היא אינה יכולה להתפלל לבן נוסף. לכן הוא מחליט שהוא יהיה זה שיתפלל עבורה, ובנוכחות חנה ואלקנה עלי מתפלל: "וַיְבָרֵךְ עָלַי אֶת אֱלֹקֵיךָ וְאֶת אֶתְנֵן וְאָמַר יְשֵׁם ה' לְךָ יָרַע מִן הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׂאֵלָה אֲשֶׁר שָׁאַל לָהּ" (שמו"א ב:כ).

תפילתו של עלי נענתה בצורה מרשימה עוד יותר מתפילתה המקורית של חנה. הקב"ה הופך את חנה מאישה עקרה לאישה פורייה שיכולה ללדת ילדים רבים: "כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה וַתֵּהָרֵם וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וְשִׁתִּי בָנוֹת" (שם:כא). אולם הבכור שמואל נשאר רחוק מביתה, ככתוב: "וַיִּגְדַל הַנְּעָר שְׁמוּאֵל עִם ה'" (ב:כא).

אנו רואים אפוא שהנס השני שעשה הקב"ה לחנה (שלושה בנים ושתי בנות) גדול אף יותר מהנס השני שעשה עבור רחל (מתן עוד בן, אבל במחיר מיתת רחל). הכתוב אינו נותן הסבר לפעולתו השונה כל-כך של הקב"ה בשני המקרים, אך אפשר אולי לדמיין שההסבר טמון בשוני שבין תגובותיהן של רחל וחנה לקבלת הבן הראשון. נסתרות דרכי הקב"ה.

פרטי הסיפור אודות אלקנה וחנה מופיעים בתחילת ספר שמואל. אלקנה מרעיף הטבות על חנה: "וַלְחָנָה יָתֵן מְנָה אַחַת אָפִים כִּי אֶת חַנָּה אָהַב" (א:ה). אולם חנה סובלת מאוד בשל עקרותה ("וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל", א:ז). מה הייתה תגובת אלקנה לסבלה של חנה? "וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקֵיךָ... לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ הַלֹּא אֲנֹכִי טוֹב לְךָ מֵעֲשָׂרָה בָנִים" (א:ח). אלקנה חש את הכאב של חנה, אך מילותיו העדינות מעידות על חוסר הבנה מוחלט לסבלה של אשתו. אהבתו של אלקנה חשובה לחנה אבל מילותיו אינן מהוות לה נחמה כלל. היא רוצה להרות וללדת בן שתוכל לאהוב, לחבק ולנשק. אהבתו של בעלה אליה אינה יכולה למלא את החלל העצום הזה. המילים של אלקנה ("לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ?") מדגימות בצורה ברורה שאין הוא יורד כלל לעומק צערה של אשתו.

רחל וחנה: כאשר רחל מבורכת בבן ראשון, תגובתה המידית היא, כאמור, להודיע לקב"ה שהיא מצפה לקבל בן נוסף ("יִסֹף ה' לִי בֵן אַחֵר"). אין זאת דרכה של חנה. מנקודת חולשה וסבל העקרות, חנה נודרת נדר בעייתי; אם הקב"ה יברך אותה בבן, היא תביא את הילד לגדול בשילה, בחסות עלי ורחוק מביתה. משמעות ההבטחה של חנה היא התרחקות בנה ממנה. ואמנם הנס מתרחש וחנה יולדת את שמואל. מהר מאוד היא מבינה את המשמעות הגורלית של הנדר. ואף-על-פי-כן, כשמגיע הזמן, חנה מקיימת את נדרה ומביאה את הילד לעלי הכוהן בשילה. ויותר מכך, חנה משבחת את הקב"ה ומודה לו על הנס שהעניק לה. הקב"ה קיים את חלקו במענה לנדר של חנה, ולכן היא משבחת אותו למרות העובדה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
ומופיע גם באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
הדף השבועי - אוניברסיטת בר-אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף